

A MALOM ÉS A MOLNÁR HELYE, SZEREPE A KÖZÖSSÉGBEN. SZOKÁSOK

Az őrletők abba a malomba jártak, ahol a molnár a kívánságuk szerinti jó lisztet őrölt, és szívesen fogadta őket, ha ideje engedte, elbeszélgetett velük. A parasztembereknek az őrletés, daráltatás alkalom volt a másokkal való találkozásra, hírszerzésre, tájékozódásra a világ dolgairól. Gyakran adódott úgy, hogy a malomnál várakozniuk kellett, s eközben mindig lehetett újdonságot hallani. Sokan ezért szerettek őrletetni.

A szívélyes, barátságos molnár, aki az őrletőkkel jó viszonyt tartott, számíthatott arra, hogy nem pártolnak el tőle. A juhászok túrót, tejfölt, olykor kisbárányt vittek neki, a szőlősgazdák pedig borral kínálták. Előfordult, hogy őrlés után a molnár hívta be házába régi „őrlöseit” pár pohár borra. E kapcsolatok alapja a társas élet formáinak hagyományozódása mellett végül is személyes érdekeltség volt: a molnár részéről az, hogy őrlöseit megtartsa, sőt gyarapítsa, az őrletők részéről pedig az, hogy a maga gabonájából mindegyikük jó minőségű őrleményt kapjon. Ez a kép visszaemlékezések nyomán a múlt század végéről s a századfordulóról rajzolódik ki, de úgy véljük, hogy korábbi időszakra is jellemző lehet.

A molnárság olyan mesterség, amely a 20-40 családot számláló 15. századi jobbágyfalvakban – a mézáros, a varga, a kovács és a takács mellett – már többnyire megtalálható (Szűcs J. 1955: 86). A 18. században telepített helységekben a földesúr vagy a közösség rövid időn belül járgányos szárazmalmot vagy vízimalmot épített – tehát a molnár munkáját a közösség nem nélkülözhetette. A molnár a népesség alapszükségletére dolgozott, emellett olyan szerkezet készítéséhez és működtetéséhez értett, amely a tanulatlan jobbágyok számára nehezen áttekinthető, ördögös szerkezet volt. Tekintélyét az egykorú jobbágyfaluban és mezővárosi közösségekben ezek alapozták meg. Ezenkívül a molnárság tisztos megélhetést, a malomtulajdonosoknak és -bérlőknek szép hasznot, gazdagodást tett lehetővé.

A középkorban a malmok *azilumok* voltak, vagyis az odamenekülőknél menedékhelyet biztosítottak, akár a templomok és a nemesi udvarházak. Kecskeméten a 19. század elején a szárazmalmok *keringősátora* alatt közigazgatási tevékenység folyt: a tizedek (a városi kerületek) gyűléseit a *malom alatt* tartották (Madarassy 1930: 145). A *malomalja* a társas élet színtere is volt: „A debreceni nép rendes összejövetelel helyekkel nem bír ... gyűlhelyül a malmok szolgálnak, hol téli esteken és egész nap is az időjárásról, a szegény ember bajáról, városi és eklézsiái ügyekről, meg legfőképpen a világ tanáról, ország dolgáról szoktak beszélgetni. Mindenik malomnak van bizonyos köre, melyből a tagok kikerülnek. Téli esteken magok e rendes bejárók látják el a malmot szalmatüzelővel is ...” (Madarassy 1930: 144). Egy másik kortárs így fogalmaz: „Ha faluhelyen a nép közt valami jó, életrevaló eszme születik, annak bölcsőjét nem a faluházban, hanem valamelyik malomban kell keresni” (idézi Selmeczi Kovács 1967: 196). 1898-ban a bodrogi Cigándon az agrárszocialista mozgalom szervezkedésének egyik kiindulópontja épp a szárazmalom volt (Balassa 1973: 91).

{208.} Régebben csak a szárazmalmok, a múlt század közepe óta, főleg a Duna-Tisza közén és a Dél-Tiszántúlon, mellettük a szélmalomok töltötték be ezt a szerepet a közösség életében. A malomnál nem csupán ünnepeken és télen időztek, hanem mivel őrléskor rendszerint sort kellett fogni, a környéke gyakran tele volt várakozó emberekkel. „Volt, hogy két hétig se kaptunk szelet – mondta egy félegyházi szélmolnár. – Ha megjött a szél, ott várta már

mindenki, amilyen sürgős volt neki. Közben beszélgettek ... Meséket is mondtak, danoltak is” (Gaál 1951). Sok parasztember csak akkor őrltetett, amikor a liszt már fogyóban volt otthon, általában negyedévenként. Ilyen alkalommal a szorultság megkövetelte, hogy kivárja a sorát. Különösen az új termés betakarítása után, az őszi hónapokban várakoztak sokan az őrlésre. Enni-innivalót vittek magukkal, és jó időben a kocsikon éjszakáztak. Sok molnár szívesen főzött a várakozó őrlősöknek. Híres volt a dunai molnárok túrós csuszája, a molnárgombóc és a molnárpogácsa (Timafhy 1980: 70). A mátraalji vízimalmokba az alföldi falvakból is eljártak őrletni, mert kedvelték a vízimalmokban őrlött lisztet. Nyomatás, cséplés után előfordult, hogy két-három hetet is várakozniuk kellett. Eközben bérért fuvaroztak és szántottak a helybeli gazdáknak vagy a molnárnak (Selmeczi Kovács 1967: 192). Az Eger-patak völgyének malmaiban a molnár felesége édes ostyát sütött a várakozóknak. Mónosbélben a malomházban kis kemencét építettek és ebben sütötte a molnárné a *molnárkalácsot* (Soltész 1983). Az Iparművészeti Múzeum olyan ostyasütő vasat őriz, melynek sütőlapját molnár mesterségjelvény díszíti, amiből bizonyos, hogy molnárok használták.

A malomnak ezt a társas életben betöltött szerepét az éltette a legutóbbi időkig, hogy a fogyasztók a saját gabonájukból őrlött lisztet akarták megkapni, nem pedig cserelisztet. Jellemző, hogy az őrlők kívánalmaihoz alkalmazkodva a gőzmalmok nagy többsége is vámórléssel foglalkozott. 1894-ben a magyarországi malmok 90%-a vámra őrlött (*Malomipar 1894.* 20).

A 19. század végén a hengerszék alkalmazása – mint említettük – átalakította a molnármesterséget. A famunkához értő régi ács-molnárok helyébe a korszerű malomberendezést kezelő gépész-molnárok léptek, akiknek a megbecsülést a közösség szemében már a gépészeti szaktudás biztosította. A vámórlést végző gőzmalmoknál egy ideig még tapasztalható a malom társas életben játszott szerepének továbbélése, de ezt századunkban egyre inkább a piac és a kocsmá tölti be.

*

A szakmai szokáshagyományok közül a vízimolnároknak Nepomuki Szent János napjához (május 16.) fűződő ünnepe a legismertebb. Nepomuki Szent János a 18. század óta a vízenjárók patrónusa, névünnepe ismereteink szerint főleg a dunai molnárok tartották meg. Baján a szent faszobrát a tiszteletére emelt kápolnából egy dunai dereglyére vitték, és a zöld ágakkal, templomi zászlókkal, fáklyákkal, égő gyertyákkal díszített dereglyén a Sugovicán „leeresztették” a város főtere alá (Dankó 1958: 145). A bajai *Jánoska-eresztés*hez hasonló, bár egyszerűbb vízi körmenetet a molnárok Dunapentelén, Vácott, Győrött is tartottak.

A szegedi vízimolnárok pünkösdkor és *Szentistvánkor* rendeztek mulatságot a Tisza folyóban képződött homokzátonyon. Az 1860-as években egy nyári zivatar elmosta a molnárbált, és ezután a Tisza-parti füzesben tartották a molnárünnepélyt. A múlt század végén az elhalt társukat ünneplőben, saját zászlójuk alatt, égő fáklyával kísérték ki a temetőbe, majd a torát is ellakták egy Tisza-parti bormérésben. Amíg iszogattak, mindegyikük előtt égő gyertya állt az asztalon (Juhász 1960: 139–140). Mindezek a vízimolnárok összetartozás-tudatát is példázzák.

[MOLNÁRMESTERSÉG](#)

[TARTALOM](#)

[SÜTŐ- VAGY PÉKMESTERSÉG](#)